

Päivi Maaranen

Tonteilla ja wainioilla: 1730-luvun tiloja ja torppia Tornionjoen Helsingbyssä

Artikkelissa käsitellään Ylitorniossa sijaitsevan Helsingbyn eli Kainuunkylän 1730-luvun asutusta ja elinkeinoja koskeneen tutkimuksen tuloksia. Tutkimuksen päälähteenä oli maanmittari Esaias Hackzellin aluetta kuvaava kartta-ai-neisto. Sen antamaa tietoa täydennettiin muiden historiallisten lähteiden ja arkeologisen tutkimuksen antamalla tiedolla. Tutkimuksen yhteydessä paikan-nettiin muun muassa 1730-luvun asuttujen ja autioiksi tulkittujen tilojen sekä torppien paikkoja. Lisäksi pohdittiin asutuksen ikäämistä ja sijoittumista ympä-ristöön. Artikkelin perustuu osittain vuoden 2024 Arkeologipäivien esitykseen.

På tomter och fält: 1730-talets gårdar och torp i Tornedalens Helsingby

I artikeln presenteras resultaten från en undersökning om bosättningen och för-sörjningarna under 1730-talet i Helsingby (finska: Kainuunkylä), belägen i Över-torneå. Lantmätaren Esaias Hackzells kartmaterial över området fungerade som forskningens huvudkälla. Informationen från detta material kompletterades med data från andra historiska källor och arkeologiska undersökningar. Därtill över-vägdes dateringen av bosättningen, och dess placering inom miljön. Artikeln ba-serar sig delvis på en presentation som hölls under Arkeologdagarna 2024.

Johdanto

Pentti Koivunen teki arkeologisia kaivauksia vuonna 1975 kahdessa eri paikassa Ylitornion Helsingbyssä eli Kainuunkylässä. Tutkitut paikat sijaitsivat noin 200 metrin päässä toisistaan Kannalan ja Kuurusen ti-lakeskusten luona. Kaivauksien tuloksena todettiin muun muassa se, että Kannalan tilakeskuksen tienoilla oli valmistettu rautaa rautakau-den lopulla ja asuttu keskiajalta 1600-luvun puoliväliin (Koivunen 1977:

433; 1991: 141, 146–147). Kuurusen tilakeskuksen tienoilla oli puolestaan asuttu 1500–1700-luvulla (Koivunen 1977: 434; 1991: 146, 149).

Kannalan tilakeskuksen luona tutkittu paikka oli merkitty Museo-
viraston ylläpitämään muinaisjäännösrekisteriin vuonna 2007 kiinteä-
nä muinaisjäännöksenä nimeltä Kannala (rekisteritunnus 100000992).
Kuurusen tilakeskuksen luona tutkittua paikkaa ei sen sijaan oltu mer-
kitty rekisteriin. Tämän vuoksi rekisterin tietoja päätettiin päivittää
tekemällä vuoden 1975 kaivauksia ja niiden tuloksia käsittelevä arkis-
totutkimus (Maaranen 2025b). Päivityksen yhteydessä Kuurusen tila-
keskuksen luona tutkittu paikka merkittiin muinaisjäännösrekisteriin
kiinteänä muinaisjäännöksenä nimellä Kuurunen 2 (1000055522).

Vuoden 1975 kaivaustulosten selvittämisen yhteydessä tuli ilmi, että
Helsinbgyn kylään liittyi runsaasti erilaista historiallista lähdeaineis-
toa. Käsittelin tätä aineistoa laajemmassa arkistotutkimuksessa (Maa-
ranen 2025a). Aineiston avulla selvitin muun muassa kylän asutusta,
maankäyttöä ja elinkeinoja 1730-luvulla. Lisäksi tarkastelin asuttujen
tilojen, sotilastorppien ja autioiksi arvioitujen tilojen paikkoja. Seuraa-
vassa käsittelen tutkimuksen tuloksia yleisellä tasolla.

Lähdeaineistot, käsitteet ja menetelmät

Tutkimuksen keskeisinä historiallisina lähteinä olivat maanmittari
Esaías Hackzellin (1737) laatimat karttalehdet selityksineen, Hietanie-
men kirkonkirjat (1721–1778) ja Oulun läänin maakirja (1820). Kartta-ai-
neisto ja kirkonkirjat antoivat miltei yhtenevän tiedon kylän asutukses-
ta ja asukkaista. Kartta-aineisto antoi lisäksi tietoa tilojen autioitumi-
sesta ennen 1730-luvun loppupuolta. Maakirja antoi tietoa asutuksen ja
tilojen muutoksista 1800-luvun alkuun tultaessa.

Hackzellin (1737) kartta-aineistossa kuvattiin yksityiskohtaisesti
maatalousmaan käyttöä sekä asuttuja tiloja ja sotilastorppia asutus-
paikkoineen. Käytin tutkimuksessani käsitettä 'aitaus' karttoihin mer-
kityistä kaksoisviivojen rajaamista laajemmista kokonaisuuksista, joi-
den sisällä oli erilaisia pelto- ja niittyaloja sekä metsää ja joutomaata.
Asutuista tiloista käytin käsitettä 'tila' ja tilaa pitävästä henkilöstä kä-
sitettä 'tilan haltija'. Tilojen rakennuksella ja numerolla sekä katkovii-
valla kartalle merkitystä paikasta käytin käsitettä 'asumatontti'. Sotilas-

torppien rakennuksella ja numerolla merkitystä paikasta käytiin käsitettävä 'asuma' (Kuva 1).

Sovelsin tutkimuksessa historiallisen maantieteen retrospektiivistä menetelmää, jossa aineistojen tarkastelu aloitetaan vanhimmista käytettävissä olevista lähteistä. Niiden ja nuorempien aineistojen pohittamisen kautta pyritään tarkasteluhetkellä kohteessa vallitsevan tilanteen ymmärtämiseen (Karsvall 2013: 415–416). Tutkimukseni yhteydessä mahdolliset kohteita kuvaavat arkeologiset havainnot yhdistettiin kirjallisten ja karttalähteiden sekä historiantutkimuksen antamaan tietoon. Helsingbystä arkeologisia havaintoja oli tiedossa vain muutamasta kohteesta.

Paikansin Hackzellin (1737) kartoillaan kuvaamia ilmiöitä Paikkatie-toikkunan (2025) MapAnt-maastokartalle historiallisten ilmakuvien,

Kuva 1. Asumatontit numero 10 ja 12–15 on merkitty punakattoisella rakennuksella, mustalla pisteiviitoituksella ja kellahtavalla värillä Hackzellin (1737) kartalla. Vihreiden niittyalojen ja yhtenäisellä viivalla rajattujen harmahtavien peltoalojen muodostamia kokonaisuuksia erottavat aitaukset on merkitty mustalla kaksoisviivalla, jonka päällä on tietyin välein kaksi poikkiviivaa. Numerot osoittavat, mihin asumatonnttiin pelto- ja niittyalat aitauksissa liittyvät. Karttojen selitteissä numeroihin kytketään tilan haltijan henkilönimi. Paikannimi Kannala Wainio on omassa aitauksessaan, johon ei ole merkitty asumatonnttia. Vuoden 1975 arkeologiset kaivaukset paikantuivat tekstin Kannala Wainio ja asumatonntin numero 15 luokse.

pitäjänkarttojen (1845a; 1845b; 1845c), peruskartan (1979) ja arkeologisia kohteita koskevien tietojen avulla. Tällainen historiallisille kartoille merkittyjen ilmiöiden paikantaminen sisältää yleensä virhetulkinnan mahdollisuuden. Historiallisten karttojen antamaa sijaintipaikkatietoa Helsingbyn asutuksesta voi tutkimukseni perusteella pitää yleisellä tasolla suhteellisen luotettavana. Aivan tarkan paikkaa koskevan tiedon sijaan karttojen voi kuitenkin katsoa kertovan enemmän paikkojen ja ilmiöiden välisestä suhteesta toisiinsa (vrt. Strang 2000: 11–12).

Helsingbyn 1730-luvun tilojen asumatonnttien tarkemmasta sijainnista tuottamani paikkatieto on suuntaa antavaa, eikä yhtäkään pelkästään kartta- ja ilmakuvatulkintaan perustuvaa paikannusta voi pitää täysin tarkkana. Asutuksen paikkojen selvittelyn ohessa tarkastelin asutuksen maastosijaintia eli etäisyyttä jokivarresta ja sijoittumista eri rannankorkeuksille. Näitäkin koskevia tutkimustuloksia on pidettävä vain suuntaa-antavina. Koivusen (1977: 429) arkeologisten kaivausten antaman tiedon perusteella voin määrittää tarkasti asumatonntin numero 15 ja Kannala Wainion asumatonntin paikat sekä suhteellisen tarkasti niitä lähimpänä sijainneiden asumatonnttien paikat. Sarkkisen (2001: 67) inventoinnin perusteella voin lisäksi paikantaa tarkasti Hackzellin (1737) kartan selitteellä Täppor nimetyn aitausten kokonaisuuden sekä melko tarkasti sen lähellä sijaitsevan sotilastorpan numero 34 paikan.

Helsingbyn sijainti ja historia

Ylitornion Helsingby sijaitsee Tornionjokivarresta jokseenkin 10,5 kilometriä Ylitorniosta itäkaakkoon. Kylän asutus sijoittuu joen rantaan noin 13,5 kilometrin matkalle. Kylän pohjoisosa on joen itärannalla ja eteläosa kumminkin puolin jokivartta (kuva 2). Tornionjoen länsipuolinen osa Helsingbystä jäi Ruotsin alueen puolelle, kun Suomen alue erotettiin siitä vuonna 1809 ja Tornionlaakson alue jakautui (esim. Wallerström 1995a: 45).

Gustafsson (1939: 156, 159) kuvaa Tornionjokea Peräpohjolan suurimaksi vesireitiksi Kemijoen jälkeen. Tornionjoki oli tärkeä liikkumisen sekä tavaroiden kuljettamisen kannalta ja reitti mainitaan esimerkiksi 1500-luvun lähteissä. Joen kalaisuus oli merkittävä resurssi samoin kuin maatalouden harjoittamiselle suotuisa jokilaakso. Myös Wal-

lerström (1995a: 44) mainitsee alueen resurssirikkauden ja yhteydet suotuisiksi kaupan, erätalouden ja maatalouden harjoittamiselle.

Vahtolaa (1991b: 197, 206) mukaillen kylän nimi Helsingby viitanee varhaiseen asutukseen, joka saapui Ruotsin Hälsinglandin suunnalta. Tornionlaakson vanhimman asutuksen muotoutuminen tapahtui kuitenkin muun muassa Hämeestä alueelle saapuneiden vaikutuksesta. Gustafsson (1939: 171–172) tuo puolestaan esiin sen, että Hälsinglandista tulevaa asutusta edistettiin verovapaudella jo 1300-luvun alkupuolella. Helsingbyn kylän alueelle siirtyi muun muassa niin kauppamiehiä kuin tilattomia etelämpää ja myös paikallisia, niin Ruotsin kuin Suomen alueelta. Wallerström (1995a: 126, 135–136, 310–311) painottaa varhaisen asutuksen lähtöalueena Hämeen ja Satakunnan seutuja, mutta ottaa huomioon myös itäisen ja läntisen vaikutuksen.

Vahtolan (1991a: 237; 1991b: 179–180, 183) mukaan Tornion hallintopitäjän vanhin verokirja on vuodelta 1539 ja vanhin varsinainen maakirja vuodelta 1543. Tuohon aikaan Helsingbyn kylässä oli jo 20 tilaa, joilla oli peltoa 1,6 panninalaa ja niittyä 7 kuormanalaa tilaa kohden. Pienet lapiolla tai kuokalla muokatut pellot olivat yleensä tilojen metsänpuolella ja tilojen asumatontit mahdollisimman lähellä jokea. Jokaisella tilalla oli yleensä omaa rantaa, joten Vahtola arvioi kylän tyypiltään rantaky-

Kuva 2. Helsingbyn eteläisimmät asumatontit aitauksineen on merkitty joen kumminkin puolin Hackzellin (1737) kartalla. Joen länsirannalla asumatonttien numero 29 ja 30 luokse on merkitty kalkkiuuni ja siitä kaakkoon jokivarteen Kalkkiniemi. Kalkkiniemen luoteispuolelle on merkitty mylly rakennuksella ja tekstillä 'qvarn'. Silloisen Hirvaskosken kuohunta kuvataan aaltoilevin viivoin ja jokirantaan on merkitty useita kalapatoja viivalla ja tekstillä 'Pata'. Jokirannasta hieman kauemmaksi länteen on merkitty paikannimi Hieta Wainio pienen aitauksen yhteyteen. Joen pohjoisrannalla on asumatontti numero 28, jonka aitauksen itäpuolella oleva suurempi aitaus on selitteiden mukaan nimeltään Wanha Wainio.

läksi. Kalastus ja karjanhoito olivat pääelinkeinot ja ne olivat sidoksissa jokeen. Wallerströmkkin (1995a: 44–45, 109) arvioi, että Torniojokilaaksoassa asutus oli suoraan sidoksissa jokivarteen ja rantojen asutus kyliin muotoutui kalastuksen sekä karjanhoidon vaikutuksesta. Niityt lienivätkin jo varhain merkittäviä asukkaille, sillä Vahtola (1991c: 213 kuvateksti, 215) pohtii jo 1560-luvulla tunnetun suomenkielisen nimen Kainuunkylä tulleen alavaa niittyasankoa tarkoittavasta sanasta 'kainu'. Nimen voi kuitenkin tulkita myös muin tavoin (esim. Wallerström 1995a: 107–108, 213).

Hackzellin (1737) kartoillaan kuvaama Helsingby on edellä kuvaillun kaltainen jokikylä. Niitty- ja peltoaloja ympäröivien aitauksien sisällä on yksi tai useampi asumatontti. Asumatontin voi katsoa kytkeytyvän asuttuun tilaan, jolla voi olla pelto- ja niittyalaa useammassa eri aitauksessa kylän alueella. Peltoalat vaikuttavat olevan kokonsa perusteella pääosin käsin käännettyjä, mutta joidenkin laajuus voi viitata myös hevosella kyntämiseen. Jokivarsi- ja saariniityt kertovat puolestaan heidän tuotannon ja siten karjanhoidon tärkeydestä. Jokeen laskevien piennempien vesiuomien varsilla on myllyjä, paikoin taajaankin. Lisäksi kylän eteläosassa on useita kalapatoja silloisten Saarikosken ja Hirvaskosken rantamilla.

Asutut tilat

Helsingbyn kylässä oli vuonna 1737 yhteensä 30 asuttua tilaa, joiden asumatonttien paikat näkyvät Hackzellin (1737) kartoilla talon kuvalla ja numeroilla 1–30 merkittynä. Tilat olivat joko omassa aitauksessaan tai suuremmassa aitauksessa muutaman muun tilan kanssa. Aitauksen sisällä olivat eri tilojen hallintaan merkityt pellot ja osa niityistäkin. Pääosa asumatonteista sijaitsi noin 50–150 metrin etäisyydellä Tornionjoen rannasta. Vain kymmenen asumatonttia sijoittui siten, että tontin ja joen rannan välissä oli peltoaloja. Näin asumatontit sijoittuivat yleensä Vahtolankin (1991b: 183) kuvaaman mukaan mahdollisimman lähelle jokea ja peltoalat metsän puolelle.

Osalle tiloista vaikutti olevan vakiintumassa jo 1730-luvulla tarkempi nimi, joka oli löydettävissä Hackzellin (1737) karttojen selitteiden ja/tai Hietaniemen kirkonkirjoihin (1721–1778) kirjattujen henkilönimien

yhteydestä. Osa näistä nimistä näkyi myöhemmin 1800-luvulla Oulun läänin maakirjan (1820) ja pitäjänkarttojen (1845a, 1845b, 1845c) tilojen niminä. Taulukkoon 1 on koottu tiloja koskevaa nimitietoa 1730-luvulta 1820-luvulle. Tilojen määrä kasvoi tänä aikana 38:aan, useampi tila sai vakiintuneen nimen, ja joidenkin tilojen nimi myös muuttui. Näin esimerkiksi 1730-luvun kartalla Johan Olsson Kulluvaaralle merkityn asumatontin numero 16 paikalle oli merkitty pitäjänkartalla maakirjassa mainittu Puraisten tila numero 20.

Taulukko 1. Helsingbyn tilat 1730-luvulta 1820-luvulle Hackzellin (1737) kartta-aineiston, Hietaniemen kirkonkirjojen (1721–1778), Oulun läänin maakirjan (1820) ja pitäjänkarttojen (1845a, 1845b, 1845c) perusteella. Taulukosta on jätetty pois maakirjan tilat numero 41 (Törmä), 42–43 (Väystäjä) ja 44 (Kontiovaara). Maakirjassa ei lainkaan mainita tiloja numero 39 ja 40.

Vuoden 1737 kartta-aineiston asumatontin numero ja tilan haltija	Kirkonkirjojen (1721–1778) numero ja tilan haltija	Vuoden 1820 maakirjan tilan nimi ja numero
1. Salmon Grap	1. Salomon Grape	1 Nautabodi 2. Nautapodi 3. Nautabodi
2. Hindrik Jönssön Hirstin Henrik Jönssön Hirsdin	2. Henric Jonsson Hirstiö	4. Hirstiö 5. Hirstiö 6. Hirstiö
3. Hindrik Andersson Hirstin Hindrik Andersson Hirsdin	3. Henric Andersson Hirstiö	
4. Johan Josephsson	4. Johan Josephsson	ilmeisesti 7. Heiska
5. Johan Kifviniemi	5. Per Mickelson Kiviniemi	8. Kiviniemi
6. Per Kifviniemi	6. Johan Hindersson Kiviniemi	9. Kiviniemi
7. Michel Persson	7. Mickel Persson Viticko	10. Witicko
8. Michel Dynisson	8. Mickel Dynitsson	ilmeisesti 11. Ajo
9. Hindrik Tyni	9. Nils Tyni	12. Tyni
10. Anund Tyni	10. Mickel Maijanen	13. Tyni
11. Michel Majanen	11. Anund Tyni	14. Majanen 15. Majanen
12. Eric Lodwika	12. Eric Ericsson Lodvika	16. Lovicka
13. Jöns Ålkuri	13. Jöns Jönsson Olckuri	17. Olkkuri

		18. Kannala
14. Jöns Kurunen	14. Jöns Kuuruinen	19. Kurunen
15. Hindrik Kurunen	15. Henric Kuuruinen	
16. Johan Kulluvara	16. Johan Olsson Kulluvaara	ilmeisesti 20. Purainen
17. Michel Kulluvara	17. Mickel Kulluvaara	21. Kulluvaara
18. Michel Hindrikson Michel Hinderson	18. Mickel Hindersson Lauri	22. Lauri
19. Johan Nilsson	19. Johan Nilsson Pånga	ilmeisesti 23. Lassheicki
20. Carl Johansson	20. Carl Johansson	ilmeisesti 24. Ponga
21. Hans Jönssön	21. Pehr Jönssön Ahma	25. Ahma
22. Johan Råusu	22. Johan Rousu	26. Rousu 27. Rousu
23. Olof Samuelsson Lackala	23. Olof Samuelsson Lackala	28. Lackala 29. Lackala 30. Lackala
24. Johan Nika	24. Johan Reinholt	31. Nicka
25. Joseph Josephsson	25. Joseph Josephsson Pecka	32. Pecka 33. Pecka 34. Pecka 35. Pecka 36. Pecka
26. Isak Persson	26. Isaak Pehrsson Pecka	
27. Staphan Andersson Niska	27. Staphan Andersson Niska	37. Niska
28. Eric Ericsson Eric Ersson	28. Eric Ericsson Kåski	38. Koski
29. Johan Påtala	29. Johan Ehrsson Påtala	ei mainintaa maakirjassa, Ruotsin alueella (Potila)
30. Anund Johansson Påtala	30. Anund Johansson Påtala	ei mainintaa maakirjassa, Ruotsin alueella (Potila)

Taulukon 1 perusteella voi tarkastella myös tilojen halkomista. Asumatonttien haltijoiden nimien ja vierekkäisen maastosijainnin perusteella vaikuttaa siltä, että Helsingbyn tiloista kuusi halottiin 1730-luvulle tultaessa. Halkominen tapahtui Hirstiöiden, Kiviniemien, Kuurusten, Kulluvaarojen, Pekkojen ja Potiloiden hallussa olevilla tiloilla. Tynien tilalla lienee tapahtunut myös halkominen, mutta ehkä tilan haltijuuden muutoskin Majasiin liittyen. Gustafssonin (1939: 161) mukaan tilojen halkominen oli 1500–1700-luvulla seudulle tyypillistä. Halkomisen yhteydessä nuoremman sukupolven koti raivattiin vanhemman kotitalon viereen ja kummallakin oli osansa viljelyksistä ja niityistä. Vahtolan (2004: 90, 94) mukaan tilaluku kasvoi 1500–1600-luvun kuluessa ja kylässä oli esimerkiksi 22 tilaa vuonna 1568, 25 tilaa vuonna 1607 ja 27 tilaa vuonna 1689.

Oulun läänin maakirjan (1820) antaman tiedon perusteella halkomista tapahtui vuoden 1737 jälkeenkin. Esimerkiksi Majasten ja Rousujen tilat jakautuivat kahteen, Lakkaloiden kolmeen ja Pekkojen peräti viiteen. Kuurusten hallussa olleet kaksi tilaa puolestaan yhdistyivät, mikä lienee tapahtunut jo ennen 1800-lukua. Tilojen yhdistyttyä eteläisempi asumatontti vaikuttaa jääneen autioksi. Kuurusen eteläisempi asumatontti on vuoden 1975 kaivausten löytöjen perusteella asutettu 1500–1700-luvulla ja tila voi olla halottu jo 1500-luvulla (Maaranen 2025b: 27). Toisaalta kyseessä voi olla myös Kuurusten suvun hallussa olleista asumatonteista iältään vanhempi.

Sotilastorpat

Ruotsin valtakunnan armeija perustui ruotujakolaitokseen, jossa tilat muodostivat sotamiestä ylläpitävän ruodun. Ruotusotilaat saivat asutavakseen sotilastorpan ja samaan joukko-osastoon kuuluvat sotilaat asuivat samalla seudulla (ks. enemmän esim. Kansallisarkisto 2025). Lindbergiä & Riskaa (2007) mukaillen sotilastorppa eli ruotutorppa oli 1600–1800-luvun sotilaspalkkatalo, jonka sotilas sai käteispalkkansa, vaatetuksensa ja ylläpitonsa lisäksi. Torppaan kuului yksi panninala peltoa ja kahden kesäkuorman niitty sekä mökki ja ulkokuone.

Helsingbyssä oli 1730-luvulla kahdeksan sotilastorppaa, joiden asuman paikan Hackzell (1737) oli merkinnyt kartoilleen yleensä rakennuk-

sen kuvalla ja numeroilla 31–38 (taulukko 2). Selityksissä on mainittu torppaa ylläpitävät kylän tilat. Kaikilla sotilastorppilla oli oma aitauksen paitsi yhdellä, jolla oli kaksi aitausta. Useimmilla torpilla oli neljästä viiteen pientä peltoalaa, mutta muutamilla vain kaksi tai kolme. Sotilastorpat sijoittuivat usein metsäalueille noin 250 metriä kauemmaksi joen rannasta. Neljä torppaa sijaitsi kuitenkin rannan lähellä ja niistä kaksi rantaniityllä tai sen äärellä.

Taulukko 2. Sotilastorpat ja sotamiestä ylläpitävän ruodun tilat Hackzellin (1737) kartta-aineiston mukaan.

Torpan numero	Kartan selite ja/ tai paikannimi	Sijaintipaikka	Sotamiestä ylläpitävän ruodun tilat
31	Soldate Torp	omassa aitauksessa	numerot 4, 7–8 ja 11
32	Soldate Torp	omassa aitauksessa	numerot 13–15 ja 30
33	Soldate Torp	omassa aitauksessa	numerot 2–3, 5–6 ja 12
34	Soldate Torp Tharar	neljä aitausta yhdessä	numerot 9–10 ja 16–18
35	Soldate Torp	omassa aitauksessa	numerot 20–21
36	Soldate Torp Stenbacke	omassa aitauksessa	numerot 25–27
37	Soldate Torp	omassa aitauksessa	numerot 19 ja 22–24
38	Soldate Torp Haapaniemi	aitauksen ulkopuolella, peltoaloja kolmessa aitauksessa	numerot 1 ja 28–29

Hackzell (1737) ei maininnut kartta-aineistossaan torppiin liittyen henkilönimiä, eikä Hietaniemen kirkonkirjoissa (1721–1778) numeroitu erikseen torppia. Kirkonkirjoissa mainittiin kuitenkin tilan numero 16 väen joukossa sotilas Olof Hansson Rolig. Hänen voisi tulkita asutavan sotilastorppaa numero 34, johon vuoden 1737 kartta-aineiston selitteissä oli liitetty tilat numero 9, 10, 16 ja 17. Muita kirkonkirjoissa nimeltä mainittuja sotilaita olivat esimerkiksi Clemet Springfält, Henric Mejer, Hans Rüüt, Pehr Hornman, sotilas Reinholt ja Anund Lilja, jonka nimi oli ylivedetty ja korvattu Jonas Liljalla. Nimet Lilja ja Reinholt näyttäisivät tulevan kirkonkirjoissa mainituiksi kylän perhekuntien nimien yhteydessä. Muuten nimien perusteella tulkittuna suuri osa soti-

laista vaikuttaisi olevan muita kuin paikkakuntalaisten perheenjäseniä tai sukulaisia. Kyse lienee kuitenkin todennäköisemmin ruotujakolaitokselle tyypillisistä sotilaille annetuista lisänimistä, jotka olivat Ruotsin vallan aikana yleensä vierasperäisiä ja lyhyitä sekä aiheiltaan sotilaallisia tai sotilaille luontevia (Simonen 1936: 1479).

Autiot tilat

Vuonna 1975 Kannalan tilakeskuksen tienovilta löydettiin arkeologisissa tutkimuksissa keskiajalta 1600-luvulle ajoittuvia asutusjäännöksiä ja esineitä (Koivunen 1977: 433; 1991: 141, 146–147). Hackzell (1737) ei ollut merkinnyt kartalle tälle alueelle asumatonnttia, mutta kuitenkin erillisen aitauksen ja paikannimen Kannala Wainio (kuva 1). Vuonna 1975 alueella tutkittiinkin ilmeisesti 1730-luvun kartoitushetkellä autiona ollutta asumatonnttia (Maaranen 2025b: 28). Paikan nimi juontuneen tilan haltijan nimestä, sillä Helsingbyn kylästä tunnetaan vuodelta 1569 Olof Kann (vrt. Vahtola 1991b: 197).

Hackzellin (1737) kartta-aineistossa oli mainittu muitakin wainio-päätteisiä paikannimiä. Osa näistä paikannimistä liittyi selkeästi omassa aitauksessaan olevien pelto- ja niittyalojen muodostamiin kokonaisuuksiin. Lisäksi kartta-aineistossa oli sellaisia pelto- ja niittyalojen muodostamia kokonaisuuksia, joilla vaikutti olevan selkeä paikannimi tai nimitys, mutta joihin ei liittynyt wainio-sanaa. Kannalan tapauksen perusteella tulkitsin, että wainio-sana voi liittyä 1730-luvulla autioina oleviin tiloihin ainakin Helsingbyn kylää kuvaavassa kartta-aineistossa. Tulkintaa voi tukea se, että kahdessa tapauksessa aitauksessa olevan peltoryhmittymän karttaselite viittasi asumatonnttiin kytkeytyvään aitaukseen.

Kylässä vaikutti olleen kartoitushetkellä ainakin kahdeksan autiota tilaa, joiden maat oli jaettu etupäässä kylän muille tiloille (taulukko 3). Autioista tiloista Matte Wainio sijoittui joesta kauemmaksi ja oli mailtaan huomattavan suuri. Peltoalojen määränsä puolesta Kannala Wainion kanssa jokseenkin vastaavan kokoisia olivat Mäki Wainio ja Wana Wainio. Kooltaan niihin vertautuivat myös Tharar ja Täppor, joista viimeksi mainitun nimitys ei liene varsinaisesti paikannimi, vaan merkitsee pienten aidattujen peltojen ryhmää. Peltoalojen määrältään pieni-

kokoisia olivat Taipala Wainio, Taka Wainio, Ranta Wainio, Hieta Wainio ja Huitanen. Nämä aitauksiltaan ja peltoalojen määrältään pienet kokonaisuudet vertautuivat enemmän Helsingbyn sotilastorppiin kuin asuttuihin tiloihin.

Taulukko 3. Mahdolliset autiot tilat Hackzellin (1737) kartta-aineiston perusteella tulkittuna.

Kartan selite ja/ tai paikannimi	Peltoalojen jakautuminen kylän tilojen kesken	Sijaintipaikka:
Matte Wainio	tilat numero 5–8	tilojen numero 7–9 ja 11 aitauksessa
Wana Wainio	tila numero 28	omassa aitauksessa
Kannala Wainio	tilat numero 2–3, 5–6, 7–8, 11 ja 30; lisäksi ulkopuolinen tila Koivukylästä	omassa aitauksessa
Mäki Wainio	tilat numero 25–26	neljä aitausta lähekkäin
Taipala Wainio	tila numero 25	omassa aitauksessa
Taka Wainio	tila numero 30	samassa aitauksessa Ranta Wainion kanssa
Ranta Wainio	tilat numero 29–30	samassa aitauksessa Taka Wainion kanssa
Hieta Wainio	tila numero 29	omassa aitauksessa
Täppor	tilat numero 10, 12 ja 14–16	neljä aitausta lähekkäin
Tharar	tilat numero 12, 15–16 ja 34	neljä aitausta yhdessä
Huitanen	tila numero 4	omassa aitauksessa

Mihinkään autioiksi tulkituista tiloista ei ollut merkitty asumatonttia Hackzellin (1737) kartoilla. Asumatontin paikasta tehtiin kuitenkin arvio muutaman kohteen kohdalla. Esimerkiksi Kannala Wainion osalta asumatontin paikka pääteltiin vuoden 1975 kaivausten antaman tiedon perusteella. Wana Wainion osalta päästiin melko luotettavaan arvioon eri-ikäisten karttojen ja ilmakuvien sekä topografian vertailun perusteella. Thararin asumatontin arvioitiin puolestaan olevan kartalle merkityn sotilastorpan numero 34 rakennuksen paikalla, sillä kyseinen merkintä noudatti kylän asuttujen tilojen asumatonttien merkintätapaa.

Sijaintipaikkojen tarkastelun perusteella autioiden tilojen varmat tai oletetut asumatonit sijaitsivat joko 50–150 metrin tai yli 250 metrin etäisyydellä rannasta. Vahtolaa (1991b: 183) mukaillen lähellä rantaa sijaitsevat autiot tilat voisivat olla vanhempia kuin kauempana rannasta sijaitsevat. Näin iältään vanhempia olisivat Kannala Wainio, Wana Wainio ja Tharar. Metsäalueilla kauempana jokirannasta sijaitsevat Mäki Wainio ja Täppor olisivat nuorempia. Matte Wainio sijaitsi kauempana joesta ja sen länsipuolella jokirannassa olivat Hackzellin (1737) kartalla tilojen numero 7–9 ja 11 asumatonit (kuva 3). Näin Matte Wainio vaikuttaisi ainakin niitä nuoremmalta.

Tilojen autioitumisen hetkeä on vaikea arvioida luotettavasti. Kannala Wainion paikalla tehtyjen kaivausten antaman tiedon perusteella tilat ovat voineet autioitua esimerkiksi 1600-luvun kuluessa. Autioitumisen syynä ovat voineet olla verotuksen lisäksi Vahtolan (1988: 183–184, 186–187, 190; 1991b: 198) kuvaamat epäedulliset ilmasto-olosuhteet noin 1570-luvulta 1700-luvun puoliväliin saakka. Ilmaston viilenemiseen liittyi muun muassa sadon kypsymistä hidastavaa märkyyttä, heinän kasvun vähäisyyttä ja kotieläinten sisäruokintakauden pidentymistä. Lisäksi kalastus häiriintyi tulvinnasta, liian korkeista vedenpinnoista ja alhaisesta veden lämpötilasta. Autioitumista on voinut aiheuttaa myös isovihan aika 1700-luvun alussa (esim. Vilkkunen 2005: 57, 128–129).

Myllyjä, kalapatoja ja kalkkiuuni

Asutuksen sijoittumisen sekä pelto- ja niittyalojen ohella Hackzellin (1737) kartat antoivat tietoa kylän myllyistä, kalapadoista ja kalkkiuunista (kuva 2–3). Myllyt sijoittuivat Tornionjokeen laskevien pienten vesiuomien varsille, usein lähelle jokea mutta myös kauemmaksi. Karttoille oli merkitty myllyjä kymmenen kappaletta, mutta selitteissä ei tarkemmin kerrottu niiden haltijoita. Jos myllyn sijaintipaikan maiden haltijuus kertoi myös myllyn haltijasta, ainakin asumatonnteihin numero 5–7, 10–11, 23 ja 25–26 liittyi mylly. Muut neljä myllyä olivat kylän yhteisillä mailla.

Hackzellin (1737) karttoille oli merkitty myllyjä kahdella eri tavalla. Toisessa merkintätavassa oli kuvattu vesiuoman varressa rakennus vesirattainen ja toisessa merkintätavassa pelkkä rakennus. Lisäksi oli

Kuva 3. Matte Wainio on merkitty suuren aitauksen pohjoisosaan Tornionjokivarteen laskevan vesioman varteen Hackzellin (1737) kartalle. Vesiomassa on neljä myllyä merkittynä rakennuksella, rattaalla ja tekstillä 'qvarn'. Asumatontit numero 7-9 ja 11 sijaitsevat aitauksen eteläosassa lähellä joen ranta. Sotilas-torpat numero 31 ja 32 sijaitsevat omissa aitauksissaan toistensa naapureina Matte Wainion vasemmalla puolella ja ne on merkitty tekstillä 'Soldat Torp'.

myllyyn viittaava teksti 'qvarn', 'qvarnar' tai kirjain 'q'. Myllyt voisivat olla ratasmerkinnän perusteella ratasmyllyjä, jolloin rattaattomat myllyt olisivat jalkamyllyjä. Rattaan puuttuminen merkinnästä ei kuitenkaan välttämättä tarkoita, että mylly ei olisi ratasmylly. Saloheimon (1990: 262–268) mukaan jalka- eli härkinmylly oli yksinkertainen. Siinä siivet kiinnitettiin suoraan kiveä pyörittävän akselin alapäähän. Ratasmylly oli puolestaan jalkamyllyä teknisesti mutkikkaampi ja siipirattaan kanssa samassa akselissa oli toinen, kookkaampi pyörä. Tämän sivureunaan kiinnitetyt tapit osuivat vastakkaisen pyörän tappeihin siirtäen voiman sen kautta myllynkiveä pyörittävään akseliin. Kumpikin näistä myllytyypeistä oli käytössä 1600–1700-luvulla.

Hackzellin (1737) kartoille oli merkitty 13 kalapatoa. Merkintä oli tehty piirtämällä joenrannasta kohti joen keskikohtaa ohuita viivoja. Viivojen vieressä oli teksti 'Pata' paitsi yhdessä 'Lax Pata', joten ainakin yksi padoista oli varmasti lohestamiseen käytetty. Nämä padot vertautunevat Anders Skjöldebrandin (1799) kuvaamiin Tornionjoen lohিপatoihiin. Osa kalapadoista oli Helsingbyn silloisen Saarikosken tienoilla ja osa sen alapuolisessa silloisessa Hirvaskoskessa. Kalapadot sijaitsivat yleensä jokivarren metsä- ja joutomaiden rannoilla, jotka lienevät yhteisessä käytössä. Yksi pato sijaitsi kuitenkin Saarikoskessa asumantonttiin numero 28 kuuluvan aidatun niityn rannassa. 'Lax Pata' -tekstillä merkitty pato oli puolestaan asumantonttiin numero 27 liittyvän rantaniityn kohdalla. Kartan selitteen mukaan kyläläiset kalastivat myös nuotalla sekä verkolla ja saaliskaloina oli muun muassa haukea, siikaa, ahventa ja särkeä.

Helsingbyssä tuotettiin myös kalkkia, sillä Hackzellin (1737) kartalle oli merkitty yksi kalkkiuuni. Uuni sijaitsi asumantonttien numero 29 ja 30 välittömässä läheisyydessä miltei tonttien välissä. Kalkki lienee saatu noin 350 metrin päässä Tornionjoen länsirannalla sijaitsevasta niemekkeestä. Tällä kohtaa kartalla oli paikannimi Kalkkiniemi ja maininta siitä, että paikalta löytyi kalkkikiveä. Ruotsin Riksantikvarieämbetetin Fornsök-palvelun (2026) mukaan seudulta tunnetaan kalkkiuuni (tunnus L1994:4948). Kyseinen uuni sijaitsi noin 160 metriä länsilounaaseen asumantonteista numero 29 ja 30. Muistitiedon mukaan sen paikalla oli tehty kalkkia sekä punaväriä, joten kalkkiuuni vaikuttaisi olevan 1700-luvun alkuvuosikymmeniä nuorempi.

Vanhimmista tiloista ja keskeisistä asutusryppäistä

Vahtola (1991a: 238) on arvioinut, että Helsingbyn kylän kantatalot vastasivat mahdollisesti jo 1500-luvun tiloja. Hän laski näihin tilat nimeltä Hirstiö, Heiska, Kiviniemi, Vitikko, Ajo, Tyni, Maijanen, Lovikka, Olkkuri, Kannala, Kuurunen, Kulluvaara, Durrainen, Lauri, Laheikki eli Pajari, Ponka, Ahma, Huhta(nen), Niska, Pekka, Nikka, Lakkala ja Rousu. Durraisella Vahtola tarkoitti mahdollisesti Oulun läänin maakirjan (1820) ja pitäjänkartan (1845c) Puraisten tilaa. Durrainen lieneekin nimenä syytä pudottaa pois vanhimpien tilojen luettelosta. Sen paikalla oli Hackzellin (1737) kartalla asumatontti numero 16, jonka haltijana oli Johan Kulluvara. Lisäksi lienee perusteltua pudottaa pois nimenä Laheikki eli Pajari. Sen paikalla oli 1730-luvulla asumatontti numero 19 haltijanaan Johan Nilsson, jonka nimi oli Hietaniemen kirkonkirjoissa (1721–1778) Johan Nilsson Ponga. Huhtanenin vaikuttaa poispuodotettavalta, sillä Ylitornion seurakunnan kirkonkirjoissa (1840–1846) se näkyi nimenä ensimmäisen kerran vasta 1840-luvulla. Kartoilla Huhtanen oli merkittynä vasta peruskartalle (1979).

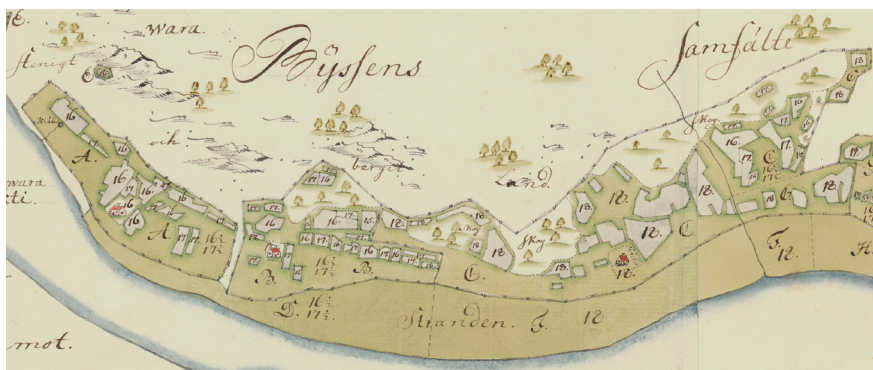
Vanhimpien tilojen pohdintaan voi lähteä Hackzellin (1737) kartta-aineiston, tilojen halkomista koskevien tietojen ja vanhimpien lähteiden antamien henkilönimitietojen perusteella. Lisäksi määrittelyssä voi huomioida sen, millaiseen aitaukseen vuoden 1737 asumatontti sijoittui ja miten lähellä Tornionjoen rantaa se oli. Vanhimpia henkilönimetietoja Helsingbystä ovat Tynius eli Antonius Nilsson vuosina 1551–1616, Olof Kann vuonna 1569, Lodwig Jonsson vuosina 1596–1622 ja Henric Olcuri vuonna 1601 (Vahtola 1991a: 238; 1991b: 197). Henkilönimien perusteella vanhimpiin tiloihin lukeutuisivat Tyni, Lovikka, Olkkuri ja Kannala. Viimemainitun ajoittamista vanhaksi tilaksi tukee arkeologisten kaivausten antama tieto. Halkomishistorian perusteella vanhimpiin tiloihin voi lukea Hirstiön, Kiviniemen, Kulluvaaran, Pekan, Potilan ja Kuurusen (kuva 4). Viimemainitun ajoittamista tukee niin ikään kaivausten antama tieto.

Selkeästi omassa aitauksessaan sijaitsevat vuoden 1737 asumatontit ja sen perusteella vanhojen tilojen joukkoon luettavissa ovat Heiskan, Vitikon, Laurin, Pongan, Ahman, Rousun, Lakkalan, Nikan, Niskan ja Kosken tilat. Näihin liittyy Heiskaa lukuun ottamatta myös vakiintunut paikkaa osoittava tai muuten tarkentava nimi henkilönimen yhteydes-

sä Hackzellin (1737) karttojen selitteissä ja/tai Hietaniemen kirkonkirjoissa (1721–1778). Tällä perusteella myös Majanen on laskettavissa vanhaksi tilaksi. Jokirantaan sijoittumisen perusteella vanhimpien tilojen joukkoon voi laskea vielä Ajon ja Wana Wainion.

Arkistotutkimuksen teon yhteydessä tunnistettiin myös muutamia Helsingbyn keskeisiltä vaikuttavia asutusryppäitä. Nämä sijoittuivat jo keskiaikaan ajoittuvan Kannalan luoteis- ja pohjoispuolelle jokivarteen vierekkäin. Eteläisempi rypäs käsitti lähekkäin joenrannassa sijaitsevat viisi asumatonttia numerot 10 ja 12–15 sekä niiden itäpuolella olevat maatalousmaat laajassa aitauksessa (kuva 1). Yhteensä aitauksessa oli 107 peltoalaa, jotka jakautuivat asumatonteille 4–5, 10 ja 12–15. Näin osa peltoaloista oli muiden kuin aitauksessa olevien tilojen haltijoiden hallussa. Ryppään asumatonteista kolmeen voi liittyä myös jo edellä mainittuihin 1500–1600-luvulla lähteissä esiintyviin henkilönnimiin: Tynius eli Antonius Nilsson, Lodwig Jonsson ja Henric Olcuri.

Toinen keskeinen rypäs vaikutti syntyneen edellä kuvatun ryppään pohjoispuolelle. Tähän ryppääseen liittyi huomattavan laaja aitaus, jossa oli kolme asumatonttia numeroilla 8–9 ja 11 joenrannassa sekä yksi hieman kauempana numerolla 7 (kuva 3). Aitauksen pohjoisosassa oli lisäksi Matte Wainion autioksi tulkittu tila, joten aitauksen asumatont-

Kuva 4. Asumatontit numero 16–18 aitauksineen Hackzellin (1737) kartalla. Asumatonttien numero 16–17 haltijoina mainitaan Johan Kulluvara ja Michel Kulluvara. Niiden vierekkäisissä aitauksissa on kumpaankin asumatonttiin liittyviä peltoaloja ja kyseessä lieene tilan halkominen suvun sisällä 1700-luvun alkuun tultaessa. Asumatontti numero 18 aitauksineen on Michel Hindersonin hallussa, joka mainitaan Hietaniemen kirkonkirjoissa nimellä Michel Hinderson Lauri. Asumatonttien 16–18 sijoittuminen hyvin lähelle jokea rantaniittyjen äärelle viittaa iältään vanhempaan asutukseen.

tien määrä lienee ollut jossakin vaiheessa viisi tonttia. Aitauksessa oli yhteensä 138 peltoalaa, jotka jakautuivat asumatonteille 5–9 ja 11. Näin myös tämän ryppään peltoaloista osa oli muiden kuin aitauksessa olevien asumatonttien haltijoilla. Pohjoisemman ryppään tonteista yhteen voi liittyä myös 1500-luvulla lähteissä esiintyvä henkilönimi, Tynius eli Antonius Nilsson.

Keskeisistä asutusryppäistä noin 2,4 km länteen joen vastakkaisella rannalla sijaitsee Ruotsin puolella Hietaniemen Kyrkudden. Alueella on Fornsök-palvelun (2026) mukaan hautapaikka (L1994:3406), koontumisaika (L1994:4954) ja kylän tai tilan tontti (L1994:5065). Koivunen (1991: 149) mainitsee Kyrkuddenin kauppapaikkana Pääkkösen (1900) inventoinnissaan keräämään muistitietoon nojaten. Wallerströmin (esim. 1995a: 109–110, 115, 119, 127) toteaa Kyrkuddenin kauppapaikaksi, mutta mainitsee sen olleen myös Helsingbyn kyläläisten hauta-alue. Kauppapaikka ajoittuu kaivausten antaman tiedon perusteella 1300–1600-luvuille. Tutkitut hautaukset ajoittuvat puolestaan noin 1000–1100-luvulta aina 1600-luvulle. Wallerströmin (1995b: 112–178) kaivaushavaintojen perusteella Kyrkuddenin voisi ajatella olleen myös useampaa kylää palvellut raudankäsittelypaikka, missä taottiin ja ehkä tuotettiin rautaa laajamittaisemmin. Lisäksi Wallerströmin (1995a: 110, 119) Kyrkuddenissa 1000–1100-luvulle ajoittama hautalöytö ja Koivusen (1977: 433; 1991: 146) Helsingbyssä 1000–1200-luvulle ajoittama raudanvalmistusuuni voivat olla samanaikaisiakin.

Kyrkuddenin ja Kannalan seutujen väliin jää joessa Kuusisaari, missä on Pääkkösen (1900) mukaan ollut ensimmäinen Hietaniemen kirkko ja kalmisto, joskin pappila olisi ollut Helsingbyn puolella. Kuusisaarella onkin hieman ylävämpi tasalakinen kumpare saaren länsireunalla. Hackzellin (1737) kartalla sen tienoville oli merkitty asumatontin numero 12 niittyä, jota reunusti koivumetsä. Wallerströmin (1995a: 110–111) Hietaniemen kirkonpaikkaa koskevan pohdinnan perusteella vaikuttaa siltä, että Kuusisaaren muistitiedon mukainen kirkonpaikka voisi olla 1600-luvun alkua vanhempi. Paikka olisi voinut vaurioitua tulvassa, mikä olisi johtanut uuden kirkon rakentamiseen toisaalle. Kuusisaaren mahdollista kirkonpaikkaa ja kalmistoa ei ole kuitenkaan ilmeisesti tutkittu arkeologisesti lainkaan, joten sen luonne jää epävarmaksi.

Lopuksi

Helsingbyn arkistotutkimukseni tuotti lisää tietoa kylän asutuksesta, sen muotoutumisesta ja elinkeinoista. Historian tutkimuksen näkökulmasta käsityksiä kylän vanhimmiksi arvioiduista tiloista näytti olevan syytä arvioida uudelleen. Arkeologisen tutkimuksen näkökulmasta kylän alueella vaikutti olevan muutamia paikkoja, joissa on voinut säilyä Hackzellin (1737) kartoille merkityn asutuksen synnyttämiä jäännöksiä maastossa.

Museoviraston ylläpitämään muinaisjäännösrekisteriin arkistotutkimuksessa paikannettuja kohteita merkittiin 'muu kohde' -lajiin, jollei paikalta ollut tiedossa tulkintaa täydentäviä arkeologisia maastohavaintoja. Hackzellin (1737) kartoille merkityistä tilojen asumatonteista rekisteriin vietiin yhteensä 27 kohdetta, autioksi tulkituista tiloista neljä kohdetta, sotilastorpista kahdeksan kohdetta ja myllyistä kuusi kohdetta. Kohteita koskeva paikkatieto oli useimmissa tapauksissa vain suuntaa antavaa. Rekisterin kautta kohteita koskeva tieto on kuitenkin hyödynnettävissä esimerkiksi arkeologisten inventointien valmistelussa.

Pentti Koivusen (1977: 428, 433) kiinnostuksen Kannalan tilakeskuksen lähistöön herättivät aikanaan muun muassa asuinrakennuksen olemassaoloon paikalla viittaavat löydöt ja historiallisella ilmakuvalla näkyvä muusta kasvillisuudesta erottuva vyöhyke. Tutkimuspaikka sijoittui joen ja siitä pohjoiseen työntyvän lahdelman väliselle etelään antavalle niemekkeelle. Paikka vaikuttaa monin tavoin otolliselta asumisen, elinkeinon harjoittamisen ja liikkumisen kannalta. Kaivaustulosten perusteella Kannalan tilakeskuksen tienoille onkin sijoittunut Helsingbyn kylän toistaiseksi tiedossa oleva vanhin, jo keskiajalta periytyvä asutus. Kannalan luoteispuolelle jokivarteen vaikuttaisi keskittyvän kylän muu vanhempi asutus ryppäinä.

Hackzellin (1737) laatima Helsingbyn kartta-aineisto kertoo huomattavan monipuolisesti yhden Tornionjokilaakson kylän elämästä 1700-luvun alkupuoliskolla. Aineiston perusteella tulevat tietoon niin tilojen haltijat kuin heidän asumisen paikkansa, elinkeinon harjoittamisen muodot kuin monet paikannimet. Aineisto ei välitä tietoa vain kartoitushetkestä, vaan myös edeltävistä tapahtumista, kuten esimerkiksi tilojen autioitumisesta. Tietorikkautensa lisäksi aineisto on visu-

aalisesti kertova, sillä esimerkiksi koskien kohdalla merkinnät ilmaisevat elävästi veden aaltoilua ja kuohuntaa. Kartta-aineiston kuvaama maisema on mosaiikkimainen ja monivärinen, täynnä ihmisiä, tapahtumia ja niiden paikkoja.

Päivi Maaranen työskentelee Museovirastossa arkeologian erikoisasiantuntijana.

Bibliografia

- Fornsök 2026. Riksantikvarieämbetet. <https://app.raa.se/open/fornsok/> (Luettu 17.1.2026)
- Gustafsson, A. 1939. Maanjaot ja kylämuodostumat Pohjanmaalla keskiajalla ja uuden ajan alussa. *Maanmittaus: aikakauskirja maanjako- ja karttatieteitä sekä geodesiaa varten* 1939(2–3).
- Hackzell, E. 1737. Maanmittaushallituksen uudistusarkisto. MHA U Uudistuskartat ja -asiakirjat. L LAPIN LÄÄNI. Ylitornio. L25:3/1–8. Kainu; Kartta ja selitys pelloista ja niityistä. (1737–1737). Kansallisarkisto, Helsinki.
- Hietaniemen kirkonkirjat. 1721–1778. Hietaniemi kyrkoarkiv, Födelse- och dopböcker, SE/HLA/1010071/C/1 (1721–1778). Riksarkivet, Tukholma.
- Kansallisarkisto 2025. *Ruotuväkeä ja värvättyjä*. Arkistojen Portti, Aineisto-oppaat. Kansallisarkisto. <https://portti.kansallisarkisto.fi/fi/aineisto-oppaat/ruotujakolaitoksen-aikaiset-v%C3%A4rv%C3%A4tyt-joukko-osastot> (Luettu 10.1.2026)
- Karsvall, O. 2013. Retrogressiv metod. En översikt med exempel från historisk geografi och agrarhistoria. *Historisk tidskrift* 133(3): 411–435.
- Koivunen, P. 1977. Oravaisensaari och Kainuunkylä – medeltida boplatser i Tornedalen. *Historisk tidskrift för Finland* 4: 427–442.
- Koivunen, P. 1991. Tornionlaakson esihistoriaa. *Jääkaudelta 1600-luvulle, Tornionlaakson historia I*: 101–159. Haparanda: Tornionlaakson kuntien historiakirjatoimikunta.
- Lindberg, J. & Riska, H. (toim.) 2007. *Soldattorp*. Uppslagsord, Förvaltningshistorisk ordbok, Svenska litteratursällskapet i Finland. <https://fho.sls.fi/uppslagsord/4302/soldattorp/> (Luettu 10.1.2026)
- Maaranen, P. 2025a. Ylitornio Helsingby. Arkistotutkimus 1730-luvun tilojen ja torppien paikoista 2025. Tutkimusraportti, Museovirasto, Helsinki. <https://asiat.museovirasto.fi/home>
- Maaranen, P. 2025b. Ylitornio Kannala (1000009929) ja Kuurunen 2 (1000055522). Arkistotutkimus ja arkeologisen kaivauksen 1975 koosteraportti 2025. Tutkimusraportti, Museovirasto, Helsinki. <https://asiat.museovirasto.fi/home>
- Oulun läänin maakirja. 1820. Maanmittaushallituksen maakirjat ja kruununmaaluettelot -arkisto. A Maakirjat. 8 Oulun läänin maakirja (1820–1820). Kansallisarkisto, Helsinki.

